

Et sikkert og godt arbeidsmiljø **HÅNDTERING AV FARLIGE STOFFER**

Kampanjeveiledning

#EUhealthyworkplaces

www.healthy-workplaces.eu

1. Innledning	4
1.1. Hva dreier det seg om?	4
1.2. Hva er farlige stoffer?	6
1.3. Hvorfor er håndtering av farlige stoffer så viktig?	8
1.4. Hvorfor arrangerer EU-OSHA denne kampanjen?	10
 2. Håndtering av farlige stoffer	 12
2.1. Viktig å få på plass en kultur for å forebygge risiko	12
2.2. Regelverk for å håndtere farlige stoffer	14
2.3. Risikovurdering	17
2.4. Praktiske løsninger	19
2.5. Noen grupper av arbeidstakere er særlig utsatt for risiko	21
2.6. Kreftfremkallende stoffer og arbeidsrelatert kreft	24
 3. Kampanjen «Et sikkert og godt arbeidsmiljø 2018–19	 27
3.1. Om kampanjen	27
3.2. Hvem kan delta i kampanjen?	28
3.3. Slik engasjerer du deg	29
3.4. Prisen for god praksis	30
3.5. Vårt partnernetverk	31
3.6. Ytterligere informasjon og ressurser	32
 Referanser og noter	 33

1. Innledning

Effektiv håndtering av helse- og sikkerhetsrisikoer på arbeidsplassen er til det beste for alle. Det er bra for arbeidstakerne, det er bra for samfunnet som helhet, og det er bra for bedriften. Å skulle ivareta arbeidstakernes helse og sikkerhet kan oppfattes som en byrde, spesielt når det dreier seg om mindre synlige farer. Dette gjelder spesielt for små og mellomstore virksomheter som har knapt med ressurser. Organisasjoner som gjør mer for å beskytte arbeidstakerne sine enn det lov og forskrifter krever, høster imidlertid fruktene av denne ekstra innsatsen. Den som leder virksomheten skal sørge for systematisk oppfølging av krav som regelverket stiller til HMS i sin virksomhet, dvs. utføre et systematisk HMS-arbeid. Dette skal gjøres i samarbeid med arbeidstakerne og deres representanter. En aktiv deltakelse i det systematiske HMS-arbeidet kan bidra til å redusere skader og sykdommer som følge av eksponering for fysiske og kjemiske faktorer. Trinnene i et systematisk HMS-arbeid er beskrevet i forskrift om systematisk helse-, miljø- og sikkerhetsarbeid i virksomheter (internkontrollforskriften).

Denne veiledningen er en innføring til kampanjen Et sikkert og godt arbeidsmiljø 2018–19, “Et sikkert og godt arbeidsmiljø – Håndtering av farlige stoffer”, som organiseres av Det europeiske arbeidsmiljøorganet (EU-OSHA). Kampanjen skal øke bevisstheten om risikoene ved farlige stoffer på arbeidsplassen og bidra til å fremme en kultur for å forebygge sykdom eller skade.

1.1. Hva dreier det seg om?

På mange europeiske arbeidsplasser utsettes arbeidstakerne for farlige stoffer. I løpet av de siste tiårene har enkelte stoffer, som asbest (som forårsaker alvorlige og i noen tilfeller dødelige lungesykdommer) og vinylklorid (som forårsaker leverkreft) blitt forbudt, begrenset eller underlagt streng regulering. Farlige stoffer utgjør likevel fremdeles en stor helse- og sikkerhetsrisiko på mange arbeidsplasser. I den andre utgaven av EU-OSHAs Europeiske virksomhetsundersøkelse om nye og framvoksende risikoer (ESENER-2), rapporterte 38 % av bedriftene at det fantes kjemiske eller biologiske stoffer i form av væsker, røyk eller støv på arbeidsplassen.¹

Ifølge den europeiske arbeidsmiljøundersøkelsen i 2015, rapporterte 18 % av arbeidstakerne som deltok i undersøkelsen i EU at de var utsatt for kjemiske produkter eller stoffer i minst en fjerdedel av arbeidstiden.² Dette tallet har knapt endret seg siden 2000.

Store virksomheter kan gjerne bruke over 1000 ulike kjemiske produkter, som maling, lakk, blekk, lim og rengjøringsmidler. Produktene består vanligvis av en blanding av flere kjemiske stoffer. Selv små virksomheter som bilverksteder kan bruke et tilsvarende antall. I noen næringer, for eksempel i bygge- og anleggsgnæringen, finnes det titusenvise av ulike kjemiske produkter på markedet, til bruk for mange ulike formål. Avhengig av arbeidsoppgaver, kan én enkelt arbeidstaker komme i kontakt med flere hundre forskjellige kjemiske stoffer.

© EU-OSHA/Marcos Oliveira

Farlige stoffer er vanligere enn du tror

Næringer der bedriftene, ifølge ESENER-2, rapporterte om spesielt høye forekomster av farlige stoffer, er blant annet:³

Jord- og skogbruk og fiske	62 %
Industri	52 %
Bygg og anlegg, avfallshåndtering og vann- og strømforsyning	51 %

I tillegg finnes det stadig mer dokumentasjon som tyder på at arbeidstakere i næringer

som helse- og sosial, transport, og avfall og gjenvinning kan bli utsatt for høye nivåer av farlige stoffer. I alle næringene utføres det arbeidsoppgaver som ofte involverer farlige stoffer, som matlaging (kantiner, catering osv.), avfallshåndtering, renhold og vedlikehold. Det er imidlertid ingen næringer som er helt uten farlige stoffer, og det er viktig at arbeidsgiverne vurderer risikoene for sine arbeidstakere.

Ifølge den svenske Kemikalieinspektionen ble det brukt 3 tonn farlige stoffer (bensin ikke inkludert) per innbygger i Sverige i 1996. I 2014 var tallet 3,7 tonn.⁴

1.2. Hva er farlige stoffer?

I denne kampanjen definerer vi et farlig stoff på arbeidsplassen som ethvert stoff i gassform, væskeform eller fast form, inkludert aerosoler, røyk og damp, som utgjør en risiko for arbeidstakerens helse eller sikkerhet.⁵ (Biologiske faktorer ligger altså utenfor rammene for denne kampanjen.) Dette omfatter industrielt fremstilte kjemikalier, prosessgenererte stoffer som dieseleksos eller silisiumoksid, og naturlig forekommende stoffer, som råolje og melstøv.

Definisjoner i direktivet om kjemikalier

(a) **Kjemikalier er:** «Grunnstoff, kjemisk forbindelse eller blandinger av slike, enten de forekommer i naturlig tilstand eller er industrielt fremstilt eller brukes eller frigjøres, ved enhver arbeidsoperasjon, uavhengig av om fremstillingen er tilsiktet eller ikke. Dette gjelder uavhengig av om kjemikaliene er tilgjengelige på markedet eller ikke.»

(b) **Farlige stoffer, farlige kjemikalier:**

Farlige stoffer er kjemikalier som kan utgjøre en fare for arbeidstakers sikkerhet og helse;

- alle kjemikalier som oppfyller kriteriene for klassifisering etter forskrift 16. juni 2012 nr. 622 om klassifisering, merking og emballering av stoffer og stoffblandinger (CLP). Dette gjelder enten kjemikaliene er klassifisert i medhold av nevnte forskrift eller ikke. Stoffer som bare er skadelige for det ytre miljø, omfattes ikke av denne forskriften.
- kjemiske stoffer som det er fastsatt en grenseverdi for
- øvrige kjemikalier som kan utgjøre en risiko for arbeidstakernes sikkerhet og helse

fertilitetsproblemer og fosterskader, og allergier

- akutte helseeffekter, som for eksempel forgiftninger, etseskader og allergiske reaksjoner

I tillegg kan enkelte farlige stoffer utgjøre en sikkerhetsrisiko, som brannfare, eksplosjonsfare eller fare for kvelning.

Tungt fysisk arbeid eller varme kan også øke risikoen, ettersom dette kan øke opptaket av farlige stoffer.

Blant stoffene som kan være helseskadelige for arbeidstakere på lang sikt er kreftfremkallende stoffer, som forekommer i mange arbeidssituasjoner. Norge prioriterer å håndtere risikoen disse stoffene utgjør og har tatt inn EU-direktivet om kreftfremkallende og mutagene stoffer i norsk rett.

Farlige stoffer kan forårsake mange ulike typer skader og sykdommer, og noen av dem kan være svært alvorlige. Slike stoffer kan påvirke helsen ved at arbeidstakerne blir eksponert i sitt arbeidsmiljø, dvs. at en mengde av stoffet/stoffene enten pustes inn (inhaleres), opptas gjennom hudkontakt (også øyne, ører) eller svelges. Fuktig hud øker risikoen for at farlige stoffer trenger inn i kroppen gjennom huden.

Eksponeringen kan være helt kortvarig, langvarig eller fra oppsamlede stoffer i kroppen over lang tid. Dette omfatter

- helseeffekter på lang sikt, som luftveissykdommer (f.eks. astma, rhinitt, asbestose og silikose), skade på indre organer, herunder hjernen og nervesystemet, og arbeidsrelatert kreft (f.eks. leukemi, lungekreft, mesoteliom og kreft i nesehulen), hudsykdommer,

1.3. Hvorfor er håndtering av farlige stoffer så viktig?

Lovgivning om farlige stoffer på arbeidsplassen gjelder i hele EU, og i Norge (arbeidsmiljøloven og arbeidsmiljøforskriftene) gjennom EØS-avtalen. Erfaring fra tilsyn i Norge og EU viser at det fortsatt er vanskelig for virksomheter å håndtere risikoene som farlige stoffer utgjør. For eksempel er asbest fortsatt en risiko for arbeidstakere i visse næringer, fordi asbest finnes i så mange bygninger og installasjoner.

Dessuten oppstår det nye utfordringer med håndtering av farlige stoffer på arbeidsplassen, for eksempel når det gjelder såkalte grønne jobber (produksjon av bioenergi, nye typer energilagring) og bruk av nye fremstilte materialer (som nanomaterialer), teknologier

med foreløpig ukjent helserisiko (som 3D-printing) og hormonforstyrrende stoffer (som påvirker hele det endokrine systemet og kan føre til infertilitet, fosterskader, fedme og diabetes).

En stor andel arbeidsrelaterte sykdommer forårsakes av eksponering for farlige stoffer. ⁶

©EU-OSHA/Stanisław Pyte

EKSEMPEL

ALVORLIG ARBEIDSRELATERT ASTMA SOM KUNNE BLITT FORHINDRET

En skolekokk⁷ ble tilkjent et betydelig erstatningsbeløp etter å ha utviklet alvorlig luftveislidelse som en konsekvens av arbeid med mel. Dette viser at alle stoffer kan være farlige i visse situasjoner. Det viser også at kostnaden kan bli svært høy hvis man ikke er klar over risikoen og beskytter arbeidstakerne mot farlige stoffer på arbeidsplassen.

Arbeidstakeren var en 46 år gammel kvinnelig skolekokk, og arbeidet hennes bestod blant annet av å blande brøddeig med en stor mikser i et lite og dårlig ventilert kjøkken. Det ble ikke gjort noe for å beskytte henne mot risikoen ved å puste inn melstøv. Hun utviklet så alvorlige pusteproblemer at hun knapt var i stand til å gå og måtte sove sittende. Hun ble diagnostisert med alvorlig astma.

Med fagforeningens hjelp framsatte arbeidstakeren et erstatningskrav. Kommunen som drev skolen vedgikk at den ikke hadde gjennomført tiltak for å beskytte henne. Kommunen måtte utbetale en erstatning på 200 000 britiske pund, tilsvarende rundt 2 000 000 kroner.

De langsiktige konsekvensene for arbeidstakeren var alvorlige: Hun måtte slutte i jobben, og fikk svært redusert livskvalitet som følge av sykdommen.

Merk: Tilsyn gjennomført av Arbeidstilsynet viser at mange bakerier har iverksatt gode tiltak, men hos noen kan arbeidsmiljøet fortsatt bli bedre.

1.4. Hvorfor arrangerer EU-OSHA denne kampanjen?

Farlige stoffer har vært på HMS-agendaen i EU og i Norge i flere tiår. Likevel er dette et område innen helse og sikkerhet på arbeidsplassen hvor bevisstheten om de mange mulige risikoene og hvordan man skal håndtere dem er liten.

En vanlig misforståelse er at det bare er industrielt fremstilte kjemikalier – eller til og med bare kjemikalier med sterk lukt eller en farlig virkning som vises umiddelbart – som er farlige stoffer. Mange farlige stoffer som arbeidstakere utsettes for, som for eksempel dieseleksos eller sveiserøyk, kommer fra arbeidsprosesser. Andre, som asbest, råolje og melstøv, kommer fra naturlige kilder. Enkelte bestanddeler i mat og legemidler kan også utgjøre en risiko for arbeidstakerne.

Disse farlige stoffene er ikke alltid merket med faresymboler, og de har ikke alltid sikkerhetsdatablad som kjemikalierregelverket krever. I disse tilfellene må derfor arbeidsgiverne finne andre informasjonskilder, som bransjeveiledning eller HMS-instruksjoner fra leverandører.

En annen utbredt feiloppfatning er at bruken av farlige stoffer har blitt redusert. Det stemmer at mange velkjente skadelige eksponeringer (f.eks. for PCB, asbest og kvikksølv) er betydelig redusert takket være politiske initiativer, lovgivning, press fra opinionen og tiltak satt i verk av virksomheter og partene i arbeidslivet. Det finnes imidlertid mange farlige stoffer som er mindre kjent.⁸

Faktisk eksponeres arbeidstakere på mange arbeidsplasser for svært mange ulike farlige stoffer i dagens arbeidsliv. I 2017 var om lag

129 000 stoffer klassifisert i henhold til forskrift om CLP (klassifisering, merking og emballering av stoffer og stoffblandinger).^{9, 10} I mai 2017 var over 10 000 stoffer registrert i EØS-området¹¹ i henhold til EUs kjemikalierregelverk REACH (den norske REACH-forskriften for registrering, vurdering, godkjenning og begrensning av kjemikalier¹²), og omtrent 40 % av disse ble produsert eller importert i volumer over 100 tonn.¹³ I tillegg ble 5000 stoffer meldt inn etter det gamle kjemikalierregelverket.¹⁴ Det er viktig å være klar over at REACH-forskriften ikke dekker farlige stoffer som oppstår i arbeidsoperasjoner, som støv eller forbrenningsprodukter.

På grunn av misforståelser omkring farlige stoffer, kan arbeidsgivere og arbeidstakere faktisk tro at håndtering av farlige stoffer ikke er noe som gjelder deres virksomhet.

Derfor er det et klart behov for å øke bevisstheten om hvor utbredt farlige stoffer er, hvor viktig det er å håndtere dem forsvarlig og de beste metodene for å gjøre det. Kampanjen for et sikkert og godt arbeidsmiljø 2018–19 tar sikte på å gjøre nettopp dette.

Å gjennomføre gode risikovurderinger av arbeid med farlige stoffer kan være vanskelig. Det finnes

så mye veiledning fra ulike kilder at de som har ansvar for risikovurdering kan bli i villrede om hvor de faktisk bør søke hjelp. Derfor tar denne kampanjen sikte på å gjøre det lettere for virksomhetene å få kunnskap og veiledning om de mest relevante praktiske løsningene og formidle eksempler på god praksis.

2. Håndtering av farlige stoffer

2.1. Viktig å få på plass en kultur for å forebygge risiko

For å begrense eksponering for farlige stoffer, er det viktig at alle på arbeidsplassen får god informasjon om risikoene og om tiltak som iverksettes. En viktig suksessfaktor når det gjelder å forebygge sykdom og skade, er å etablere en kultur for forebygging der alle forstår at helse og sikkerhet er viktig for hele organisasjonen.

Dette innebærer at arbeidsgiverne aktivt må involvere arbeidstakerne i det systematiske

HMS-arbeidet. Ifølge kapitlene 7, 8 og 9 i forskrift om organisering, ledelse og medvirkning har arbeidsgiver plikt til å involvere arbeidstakerne i arbeidet med risikovurderingen, gi opplæring i HMS, og gi informasjon om hva de risikerer å bli utsatt for, formidle resultater fra helseundersøkelser og målinger som er utført på arbeidsplassen. Arbeidsgivere skal også oppfordre de ansatte til god forebyggingskultur.¹⁵

I de følgende delene av denne veiledningen skal vi se på relevant regelverk og noen av de viktigste tiltakene og praktiske løsningene som kan bidra til å forebygge risiko knyttet til farlige stoffer.

© EU OSHA/Filip De Smet

Hvordan flere risikofaktorer kan virke sammen

Det dukker stadig opp nye måter å jobbe på, risiko knyttet til farlige stoffer kan forekomme i nye former og flere risikoforhold kan være tilstede samtidig.¹⁶

I forebyggingsarbeidet kan det bli nødvendig å bruke nye tilnærminger som tar slike kombinerte risikoer i betraktning. For eksempel kan reparasjon av turbinblader i vindparker medføre at ansatte blir utsatt for løsemidler, støv og

farlige komponenter i harpikser og lim, i tillegg til arbeid i høyden, varierende værforhold og innelukkede rom.

Derfor kan det være vanskelig å gjennomføre vanlige forebyggende tiltak for å unngå eksponering, som lokale avtrekksvifter, og arbeidsprosessene må ta hensyn til at arbeidstakerne kan måtte bruke utstyr som sikringsseiler og åndedrettsvern¹⁷ i innelukkede områder.

2.2. Regelverk for å håndtere farlige stoffer

Alle som håndterer farlige stoffer på arbeidsplassen må være kjent med regelverket for farlige stoffer.

Det viktigste regelverket her er arbeidsmiljøloven med tilhørende arbeidsmiljøforskrifter, som skal beskytte arbeidstakernes helse og sikkerhet mot farlige stoffer på arbeidsplassen. Her slås det fast at det er arbeidsgivers ansvar å sikre et fullt forsvarlig arbeidsmiljø. Dette innebærer at arbeidsgivere er pålagt å vurdere enhver risiko for arbeidstakernes helse og sikkerhet, også risikoene ved farlige stoffer (se del 2.3).

“... Arbeidsgiver skal kartlegge og dokumentere forekomsten av kjemikalier, herunder støv med asbestfiber, og vurdere enhver risiko for arbeidstakernes helse og sikkerhet forbundet med disse.”

§ 3-1 i forskrift om utførelse av arbeid

Regelverket fastsetter også en bestemt rekkefølge for tiltak, et tiltakshierarki, som arbeidsgiverne plikter å følge. Øverst i tiltakshierarkiet finner vi eliminering av farlige stoffer eller farlige prosesser. Deretter kommer erstatning av farlige stoffer med mindre farlige stoffer, samt erstatning av farlige arbeidsprosesser med mindre farlige arbeidsprosesser. Videre kommer tekniske tiltak, organisatoriske tiltak og til slutt personlige beskyttelsestiltak (herunder bruk av personlig verneutstyr, PVU¹⁸).

Tiltakshierarkiet:

- Eliminere farlige stoffer eller farlige prosesser
- Erstatte farlige stoffer eller farlige prosesser
- Tekniske tiltak
- Organisatoriske tiltak
- PVU

Målet med tiltakshierarkiet er å sikre at risiko i størst mulig grad håndteres ved kilden og å gjennomføre kollektive tiltak – det vil si tiltak som beskytter en gruppe arbeidstakere på en systematisk måte. Det er viktig at arbeidsgiverne er klar over at det er mye strengere regler for kreftfremkallende stoffer enn for andre kjemikalier (se del 2.6). Norge har anledning til å innføre ytterligere, eller mer detaljerte eller strengere forskrifter enn det som er fastsatt i de generelle prinsippene i EUs arbeidsmiljødirektiver.

Når det gjelder farlige stoffer, er grenseverdiene for eksponering i arbeidet viktig informasjon når risikoene skal vurderes

og håndteres. Disse finnes i forskrift om tiltaks- og grenseverdier.

REACH skal sikre sikker informasjon og kunnskap om kjemikalier fra produsenter, og til og fra sluttbrukere av kjemikalier som kreves for å gjennomføre en risikovurdering av kjemikalier på arbeidsplassen. I henhold til CLP og REACH, er virksomheter som framstiller, importerer og omsetter farlige kjemikalier ansvarlige for at klassifiseringen, merkingen og emballeringen av produktene er korrekt og at produktene leveres med sikkerhetsdatablad.

Farlige kjemikalier skal være tydelig merket med faresymboler (farepiktogrammer), varselord, og fare- og sikkerhetssetninger. Sikkerhetsdatablad skal inneholde opplysninger om egenskapene

ved stoffene og farene forbundet ved dem (faresetninger), og veiledning om lagring, håndtering (sikkerhetssetninger) og forebygging av risiko.

REACH- og CLP-forordningene innførte en del endringer som er forbundet med arbeidsmiljøregelverket, for eksempel

- ny informasjon i sikkerhetsdatabladene (for eksempel eksponeringsscenarier som beskriver tiltakene som må settes i verk for tiltenkt bruk i produksjonsprosessen)
- begrensninger på bruken av visse stoffer og krav om tillatelse til å bruke visse stoffer
- nye klassifiserings- og merkekrav, herunder nye faresymboler og etiketter.

Organisatoriske tiltak

Norsk regelverk

Arbeidsmiljøloven

<https://www.arbeidstilsynet.no/regelverk/lover/arbeidsmiljoeloven>

Forskrift om systematisk helse-, miljø- og sikkerhetsarbeid i virksomheter
(Internkontrollforskriften)

<https://www.arbeidstilsynet.no/regelverk/forskrifter/internkontrollforskriften>

Forskrift om organisering, ledelse og medvirkning

[https://www.arbeidstilsynet.no/regelverk/forskrifter/
forskrift-om-organisering-ledelse-og-medvirkning](https://www.arbeidstilsynet.no/regelverk/forskrifter/forskrift-om-organisering-ledelse-og-medvirkning)

Forskrift om utforming og innretning av arbeidsplasser og arbeidslokaler (arbeidsplassforskriften)

<https://www.arbeidstilsynet.no/regelverk/forskrifter/arbeidsplassforskriften>

Forskrift om utførelse av arbeid, bruk av arbeidsutstyr og tilhørende tekniske krav (forskrift om utførelse av arbeid)

<https://www.arbeidstilsynet.no/regelverk/forskrifter/forskrift-om-utforelse-av-arbeid>

Forskrift om tiltaksverdier og grenseverdier for fysiske og kjemiske faktorer i arbeidsmiljøet samt smitterisikogrupper for biologiske faktorer (forskrift om tiltaks- og grenseverdier)

[https://www.arbeidstilsynet.no/regelverk/forskrifter/
forskrift-om-tiltaks--og-grenseverdier](https://www.arbeidstilsynet.no/regelverk/forskrifter/forskrift-om-tiltaks--og-grenseverdier)

2.3. Risikovurdering

Norsk lovgivning gjør det klart at kartlegging og vurdering av risiko på arbeidsplassen er både en forpliktelse og en helt nødvendig forutsetning for vellykket forebygging av sykdom, skade og ulykke på jobb.

Arbeidsgivere skal vurdere risikoen som farlige stoffer innebærer på arbeidsplassen, og i henhold til §3-1 i forskrift om utførelse av arbeid skal risikovurderingen særlig ta hensyn til:

- kjemikalienes farlige egenskaper
- leverandørens informasjon om risiko for helse, miljø og sikkerhet
- forholdene på arbeidsplassen der kjemikalier forekommer
- mengden og bruksmåten av kjemikalier
- om arbeidsprosessene og arbeidsutstyret er hensiktsmessig
- antall arbeidstakere som antas å bli eksponert
- eksponeringens type, nivå, varighet, hyppighet og eksponeringsveier
- grenseverdier
- effekten av iverksatte og planlagte forebyggende tiltak
- konklusjoner fra gjennomførte helseundersøkelser
- skader, sykdommer, arbeidsulykker og tilløp til slike ulykker

For små og mellomstore bedrifter kan det være nyttig å dele risikovurderingsprosessen inn i flere trinn, slik at den blir mer håndterbar. Ved risikovurdering av farlige stoffer bør du:

1. utarbeide en liste over farlige stoffer på arbeidsplassen og farlige stoffer som oppstår i arbeidsprosesser
2. samle informasjon (for eksempel fra sikkerhetsdatablader for kjemikalier) om skaden stoffene kan forårsake, og om hvilke forebyggende tiltak som er anbefalt av leverandører og produsenter eller i veiledningsdokumenter. Denne

informasjonen bør også brukes til å informere og lære opp arbeidstakere og utarbeide instruksjoner for arbeidsprosesser og håndtering av stoffer.

3. vurdere arbeidstakernes eksponering for de identifiserte farlige stoffene – type, intensitet, varighet, hyppighet og forekomst av eksponering, herunder kombinerte effekter av farlige stoffer som brukes sammen, og risikoer som er forbundet med dette.
4. utarbeide en handlingsplan. Denne bør liste opp tiltak som skal iverksettes, i prioritert rekkefølge, for å redusere risikoen for arbeidstakerne og angi hvordan og når hvert tiltak skal iverksettes og hvem som er ansvarlig.
5. identifisere arbeidstakere som kan være særlig utsatt for risiko og spesifisere tiltak som skal iverksettes for å beskytte dem, og eventuelle behov for ytterligere opplæring og informasjon
6. identifisere arbeidstakere som i forbindelse med vedlikeholds- eller reparasjonsarbeid, eller ved et uhell, kan bli eksponert for mellomprodukter i en kjemisk produksjonsprosess som vanligvis er lukket. Arbeidstakerne må vite hvem de skal kontakte og hvordan de skal beskytte seg hvis noe går galt.
7. revidere og oppdatere risikovurderingen jevnlig

Effektiv risikovurdering og forebygging krever at både arbeidsgiverne og arbeidstakerne er godt informert og kompetente. Arbeidstakerne må også delta i arbeidet med risikovurderingen og eventuelle endringer med hensyn til stoffer, produkter og arbeidsprosesser som angår arbeidet deres.

Det finnes en rekke verktøy for å hjelpe virksomheter med å gjennomføre risikovurderinger.

Nyttige verktøy for gjennomføring av risikovurderinger og identifisering av anbefalte forebyggende tiltak

Instrument	Land	Fokus
EU-OSHAs e-verktøy “Et sikkert og godt arbeidsmiljø – Håndtering av farlige stoffer”	Hele EU	• Praktisk verktøy som hjelper bedrifter å håndtere risikoene farlige stoffer fører med seg på arbeidsplassen • Interaktivt og brukervennlig • Anbefaler praktiske tiltak for å fjerne og minimere risikoer https://eguides.osha.europa.eu/dangerous-substances/
EU-OSHAs OiRA-plattform	Hele EU	• Nettbasert plattform som gir gratis tilgang til interaktive og bransjespesifikke risikovurderingsverktøy • Enkelte OiRA-verktøy dekker risikoene som er forbundet med farlige stoffer, avhengig av den aktuelle bransjen • Mange av verktøyene er tilgjengelige på flere språk https://oiraproject.eu/en
KemiGuiden	Sverige	• For små bedrifter • Interaktivt verktøy • Gir skreddersydde råd om risikovurdering og -styring, basert på svarene som gis på spørsmål om bedriftens situasjon www.kemiguiden.se

2.4. Praktiske løsninger

Det finnes en rekke forskjellige veiledninger og praktiske verktøy som kan hjelpe virksomheter med å håndtere farlige stoffer på en riktig og god måte. Offentlige institusjoner og myndigheter, bransjeorganisasjoner og fagforeninger har utarbeidet verktøy og veiledningsmateriell med det formål å støtte bedrifter på dette området og hjelpe myndighetene med å håndheve relevant lovgivning. Disse spenner fra det helt generelle til

det mer spesifikke. De kan for eksempel fokusere på hvordan bedrifter kan treffe beslutninger om erstatning av stoffer, eller anbefale løsninger for typiske arbeidsoppgaver eller for bestemte yrker og næringer.

Som et ledd i Et sikkert og godt arbeidsmiljø-kampanjen 2018–19, har EU-OSHA samlet et utvalg av verktøy, veiledninger og eksempler på god praksis på kampanjenettstedet (<https://healthy-workplaces.eu>).

© Shutterstock/Dagmara_K

God praksis: Eliminering

Ved sveising og lodding av rør, blir sveisere utsatt for farlige stoffer i røyken som avgis. Sveising og lodding i boliger kan imidlertid unngås ved å bruke et pressverktøy – en slags tang som

skjøter sammen rør under høyt trykk.

Det at denne nye løsningen også er tidsbesparende og enkel i bruk, har bidratt til å gjøre den til en foretrukken løsning i løpet av kort tid.

EKSEMPEL

ERSTATNING AV ET DESINFEKSJONSMIDDEL I HELSE- OG SOSIALEKTOREN

Et sykehjem i Spania brukte et desinfeksjonsmiddel til å rengjøre rommene til avdøde pasienter. Middelet inneholdt blant annet de giftige og irriterende stoffene triklosan og 2-butoksyetanol.

En av arbeidstakerne som brukte produktet, var plaget av irritert hals og luftveisproblemer.

Verneombudet ble informert om situasjonen, og forklarte problemet for arbeidsgiver. Sammen begynte de deretter å se etter alternativer, med bistand fra bedriftshelsetjenesten.

Flere alternativer ble vurdert, og det ble besluttet å erstatte desinfeksjonsmiddelet med et produkt basert på didecyldimetylammoniumklorid og etoksylerter alkoholer. Alternativet var ikke risikofritt og måtte håndteres ved bruk av egnede beskyttelsestiltak. Men det innebar like fullt lavere risiko. En annen fordel var at erstatningsproduktet var mindre miljøskadelig.

Merknad: Triklosan er fra 2017 forbudt som virkestoff i alle biocidprodukter (desinfeksjonsmidler) i EU/EØS-området.¹⁹

2.5. Noen grupper av arbeidstakere er særlig utsatt for risiko

Alle arbeidstakere har krav på å bli beskyttet mot risikoer forbundet med farlige stoffer. Likevel kan enkelte grupper av arbeidstakere være utsatt for større risiko enn andre, som følge av manglende bevissthet rundt disse gruppenes spesifikke sårbarhet eller arbeidsvilkår. Risikoen kan være ekstra stor fordi disse arbeidstakerne mangler erfaring eller informasjon, eller er fysisk mer sårbare. Dette kan være fordi de har skiftet jobb ofte eller arbeider i næringer der det er liten bevissthet rundt problemet, eller fordi de fysiologisk sett er mer sårbare (for eksempel unge lærlinger).

Grupper som er særlig risikoutsatt kan være kvinner, unge arbeidstakere, utenlandske arbeidstakere og arbeidstakere som har fått mindre opplæring og informasjon, som for eksempel innleide og midlertidig ansatte. Næringer der disse arbeidstakergruppene

ofte blir eksponert for farlige stoffer, er blant annet jord- og skogbruk, bygg og anlegg, avfallshåndtering, transport, frisørvirksomhet, renholdsarbeid, helse- og sosialsektoren og hotell- og restaurantnæringen. I visse yrker, for eksempel innen rengjøring og vedlikehold, håndtering av avfall og avløpsvann eller redningstjenester, kan eksponeringen av arbeidstakere ofte være variabel og uforutsigbar.

De særskilte behovene som disse arbeidstakerne har, må tas i betraktning ved vurdering av risikoen farlige stoffer på arbeidsplassen medfører²⁰, og ved utforming av forebyggende tiltak. Det er viktig at de får tilgang til resultatene av risikovurderinger, at de får opplæring, og at de blir konsultert i forbindelse med beslutninger om hvordan risikoer skal håndteres.

Det er avgjørende at risikoene disse arbeidstakerne eksponeres for blir identifisert og ikke undervurderes og at prinsippene om risikovurdering, eliminering og erstatning samt tiltakshierarkiet blir fulgt på samme måte for disse gruppene som for alle andre arbeidstakere.

Tall fra EU tyder på at arbeidstakere under 25 år eksponeres for kreftfremkallende stoffer i større grad enn noen annen aldersgruppe.²¹

EKSEMPEL

PERSONLIG VERNEUTSTYR MÅ VÆRE TILPASSET DEN ENKELTE

Personlig verneutstyr er ofte ikke godt nok tilpasset den enkelte. Dette kan være et alvorlig problem for helse og sikkerhet på arbeidsplassen.^{22, 23, 24}

Personlig verneutstyr som skal beskytte mot eksponering for farlige stoffer, som for eksempel åndedrettsvern, hansker, og vernebriller, kan være for stort eller sitte for dårlig på. Dette kan medføre helsefarer, for eksempel ved at

åndedrettsvern gir mangelfull beskyttelse mot kjemikalier. Mange kvinner opplever at utstyr i feil størrelse er ukomfortabelt å ha på, de velger derfor å ikke bruke det og utsetter seg for risiko. Det kan også være et problem å få åndedrettsvern til å sitte tett nok inntil huden dersom bruker har skjeggvekst.

Arbeidstilsynet har en egen faktside om personlig verneutstyr.²⁵

EKSEMPEL

RENGJØRINGSMIDLER I SPRAYFORM - FRIGIR DE HELSESKADELIGE STOFFER SOM KAN PUSTES INN?

STAMI-rapporten²⁶ «Rengjøringsmidler i sprayform» undersøker om rengjøringsmidler frigir helseskadelige stoffer som kan pustes inn. Mye sykefravær blant renholdere skyldes eksponering fra arbeidet de utfører.

STAMI samarbeidet med Lilleborg som produserer sprayflasker for rengjøringskjemikalier og gjorde målinger av arbeidstakere i relevante arbeidsoperasjoner ved bruk av ulike sprayflasker. Ved å bytte ut den mest brukte flasken med en lavtrykksprøyte, ble eksponering for dråper til øvre luftveier (nese, hals) redusert med mer enn 92 %, og 60-70 % av dråpene som kan pustes inn gjennom munn og nese deponeres i øvre luftveier. Rengjøringsmidler som inneholder 2-propanol gir flere dråper som kan deponere dypere i luftveiene.

Arbeidsgiver skal gi opplæring og informasjon til ansatte om hvilke metoder som gir minst

eksponering og om mulige helseeffekter ved eksponering.

Rapporten gir følgende råd:

- Begrens bruk av sprayflasker – påfør rengjøringsmidlet på en annen måte (dynkeflaske og mikrofiberklut).
- Bruk lavtrykksprøyter eller sprayflasker med skumdyse for å redusere eksponeringen til øvre luftveier.
- Kjøp konsentrat og fortynn manuelt eller med automatiske doseringssystemer for å redusere eksponeringen.
- Velg parfymefrie rengjøringsmidler for å unngå eksponering for parfymestoffer.

Lilleborg har iverksatt tiltak som å endre til skumdyse på flere sprayflasker. Brukerne har blitt mer bevisste på å redusere eksponeringen, for å unngå luftveislidelser.

2.6. Kreftfremkallende stoffer og arbeidsrelatert kreft

Hvert år får 1,6 millioner mennesker i arbeidshver alder i Europa en kreftdiagnose. Det anslås at i alt 120 000 mennesker i EU hvert år utvikler kreft som følge av eksponering for kreftfremkallende stoffer på arbeidsplassen, og at dette resulterer i nærmere 80 000 dødsfall årlig.^{27,28} Estimater fra Den internasjonale arbeidsorganisasjonen (ILO) og EU viser faktisk at et flertall av tilfellene av arbeidsrelatert sykdom med dødelig utfall i EU skyldes kreftfremkallende stoffer.²⁹

I 2007 ble det registrert nærmere 26 000 nye tilfeller av kreft i Norge, hvorav 14 000 var blant menn. Den gjennomsnittlige risikoen for å utvikle kreft før fylte 75 år er 33 % for menn og 27 % for kvinner. Det er beregnet at om lag 3 % av alle krefttilfeller blant menn og under 0,1 % blant kvinner kan tilskrives kreftfremkallende stoffer på arbeidsplassen. Dette er bakgrunnen for rapporten "Yrke og kreft i Norge", utformet av Statens Arbeidsmiljøinstitutt (STAMI) og Kreftregisteret, hvor informasjon om eksponeringsforhold og kreftforekomst i hovedsak er hentet fra NOCCA-prosjektet (Nordic Occupational Cancer Study), som er et nordisk samarbeid som har undersøkt kreftforekomst blant yrkesaktive i Norden.³⁰

Arbeidstakere kan bli eksponert for hundrevis av farlige stoffer som er klassifisert som kreftfremkallende,³¹ og kreftfremkallende stoffer er blant de stoffene arbeidstakere eksponeres for aller hyppigst. Spesifikke studier har vist høye nivåer av eksponering for kreftfremkallende stoffer.

En del av de kreftfremkallende stoffene som identifiseres på arbeidsplasser dannes i arbeidsprosesser og dekkes følgelig ikke av REACH-regelverket, men av nasjonal lovgivning. For disse kreftfremkallende stoffene må man benytte veiledningsmateriell for å fremme

forebygging og skape bevissthet om eksponering og helsefare.³²

En fransk studie³³ har vist at unge arbeidstakere og vedlikeholdsarbeidere er mer eksponert og har høyere sannsynlighet for å bli eksponert for flere kreftfremkallende stoffer samtidig. Studien fant også at de stoffene arbeidstakere i størst grad eksponeres for, er stoffer som det er vanskelig å implementere kontrolltiltak for. Dette kommer av at disse stoffene oppstår i arbeidsprosesser. Noen eksempler er forbrenningsprodukter som dieseleksos, sveiserøyk, sot og tjære, bitumen og respirabelt krystallinsk silika (kvarts).³⁴

Arbeidstakere innen visse yrker, som sveisere, bygge- og anleggsarbeidere (som malere og andre håndverkere), industriarbeidere og sykepleiere, kan også ha økt risiko for å bli eksponert for kreftfremkallende stoffer.

Arbeidsgivere må være klar over at regelverket krever iverksettelse av særlig strenge tiltak for å forhindre skader som følge av eksponering for kreftfremkallende stoffer i arbeidet. Disse kommer i tillegg til tiltakene som kreves for andre farlige stoffer. De ekstra tiltakene omfatter strenge krav om erstatning av stoffer, arbeid i lukkede systemer, registrering av eksponering og strengere informasjons- og dokumentasjonskrav.

De direkte kostnadene forbundet med arbeidsrelatert eksponering for kreftfremkallende stoffer i Europa, er anslått til 2,4 milliarder euro per år.³⁵

© michaeljung - fotolia

Handlingsplan for kreftfremkallende stoffer (Roadmap on carcinogens)

Det nederlandske formannskapet i Rådet for EU satte i 2016 forebygging av eksponering for kreftfremkallende stoffer øverst på listen over prioriterte HMS-spørsmål. Det ble tatt initiativ til en samarbeidsavtale som ble inngått mellom EU-OSHA, partene i arbeidslivet i Europa, Europakommisjonen og arbeidsministeriene i Nederland og Østerrike.

Partene i avtalen forpliktet seg til å utarbeide en handlingsplan for kreftfremkallende stoffer som har til

formål å øke bevisstheten om risikoene, identifisere smarte løsninger og utveksle god praksis.

EU-OSHA bidrar til å fremme handlingsplanen, blant annet gjennom kampanjen «Et sikkert og godt arbeidsmiljø 2018–19».

Les mer om handlingsplanen på <https://osha.europa.eu/en/themes/dangerous-substances/roadmap-to-carcinogens>.

EKSEMPEL

Respirabelt krystallinsk silika (kvarts) på byggeplasser – europeisk veiledning for inspektører fra nasjonale arbeidstilsyn

Det er utarbeidet en veiledning for inspektører fra nasjonale arbeidstilsyn om håndtering av risiko forbundet med eksponering for respirabelt krystallinsk silika (RKS), i dagligtale kvarts,³⁶ for arbeidstakere på byggeplasser.^{37,38}

RKS kvarts er svært utbredt på europeiske og norske arbeidsplasser i en rekke næringer, blant annet bergverksdrift, mursteinsproduksjon og bygg og anlegg, og er kjent for å forårsake alvorlige sykdommer som silikose, kronisk obstruktiv lungesykdom (KOLS) og lungekreft. Bygge- og anleggsnæringen er spesielt omhandlet i denne veiledningen fordi RKS kvarts forekommer i utstrakt grad i denne næringen, og fordi risikoen her er høy, både med tanke på potensialet for eksponering og på det store antallet arbeidstakere som kan bli eksponert.

Veiledningen gir inspektører fra nasjonale arbeidstilsyn bakgrunnsinformasjon om RKS

kvarts, helserisikoer, regelverk og anbefalte tiltak. Tiltak for å kontrollere eksponeringen inkluderer eliminering av RKS kvarts fra prosessen, tilpasning av prosessen for å redusere utslipp til arbeidsområdet (f.eks. ved å bruke vann for å hindre støv i luften eller bruk av lokal ventilasjon) og bruk av åndedrettsvern.

Veiledningen inneholder også anbefalinger om tiltak som bør iverksettes ved høy, middels eller lav helserisiko. Anbefalte tiltak følger selvsagt tiltakhierarkiet og inkluderer viktige eksempler på relevante tiltak.

En serie med eksempler på typiske arbeidssituasjoner gir praktisk informasjon som inspektørene kan bruke i felten, med bilder som illustrerer dårlig og god praksis og råd om hvordan de bør gå fram i ulike situasjoner. Det er også utarbeidet opplæringsmateriell for inspektører fra nasjonale arbeidstilsyn.

3. Kampanjen «Et sikkert og godt arbeidsmiljø 2018–19»

3.1. Om kampanjen

Til tross for innsatsen som er gjort både på EU-nivå, på nasjonalt nivå og på næringsnivå for å begrense arbeidsrelatert eksponering for farlige stoffer, blir europeiske arbeidstakere fremdeles eksponert, noe som kan føre til helseproblemer, sykdommer og dødsfall.

Kampanjen «Et sikkert og godt arbeidsmiljø 2018–19» ønsker å bidra til å løse dette problemet gjennom å nå fem strategiske mål:

1. øke bevisstheten om hvor viktig det er å håndtere farlige stoffer på en god måte på europeiske arbeidsplasser, ved å formidle fakta og tall om eksponering for farlige stoffer og konsekvensene dette kan få for arbeidstakere
2. fremme risikovurdering, eliminering, erstatning og tiltakshierarkiet ved å gi informasjon om praktiske verktøy og eksempler på god praksis
3. øke bevisstheten om risikoene knyttet til eksponering for kreftfremkallende stoffer på arbeidsplassen ved å bidra til utveksling av god praksis, som part i avtalen om handlingsplanen for kreftfremkallende stoffer
4. rette oppmerksomheten mot grupper av arbeidstakere som har spesielle behov og høyere risiko, for eksempel som følge av begrensede kunnskaper om farlige stoffer, ved å formidle fakta, tall og informasjon om god praksis
5. øke bevisstheten om regelverk og regelverksutvikling ved å gi en oversikt over eksisterende regelverk og veiledningsmaterieil

Kampanjen skal være et viktig bidrag på alle disse områdene. Den skal også bidra til å bygge partnerskap for å sikre at kunnskap deles og omsettes til praktiske løsninger som gjør oss bedre i stand til å håndtere risikoene farlige stoffer medfører på arbeidsplassen.

Målet for kampanjen er at budskapet skal nå ut til de arbeidsplasser som håndterer farlige stoffer rundt om i Europa. EU-OSHA vil utarbeide materiell og elektronisk verktøy for farlige stoffer som medlemsland, partnerorganisasjoner og virksomheter kan bruke og tilpasse etter eget behov, og i tillegg organisere en del sentrale aktiviteter og arrangementer.

EU-OSHA vil også være vert for kampanjens avslutningsarrangement – toppmøtet for Et sikkert og godt arbeidsmiljø – hvor nettverkene og partnerne som har bidratt til kampanjen får mulighet til å reflektere over og bygge videre på erfaringene og lærdommen fra de to foregående årene.

Viktige datoer

Kampanjestart

April 2018

De europeiske arbeidsmiljøukene

Oktober 2018 og 2019

Seminar om utveksling av god HMS-praksis

1. kvartal 2019

Toppmøtet for Et sikkert og godt arbeidsmiljø

November 2019

3.2. Hvem kan delta i kampanjen?

Vi oppmuntrer alle organisasjoner og enkeltpersoner som er interessert til å bli med i kampanjen, men ønsker særlig å jobbe med følgende grupper av mellomledd som kan hjelpe oss med å spre budskapet:

- EU-OSHAs kontaktpunkter og deres nettverk
- Arbeidstilsynet
- bedriftshelsetjenesten
- partene i arbeidslivet
- politiske beslutningstakere

- større selskaper, bransjeorganisasjoner og sammenslutninger av små og mellomstore bedrifter
- EU-institusjoner og deres nettverk (Enterprise Europe Network)
- europeiske ikke-statlige organisasjoner
- HMS-fagfolk og deres organisasjoner
- forskningsmiljø innen HMS
- media

3.3. Slik engasjerer du deg

Det finnes mange praktiske måter du kan involvere deg i og støtte kampanjen på:

- bidra til å skape bevissthet ved å spre og publisere kampanjemateriell
- organisere arrangementer og aktiviteter, for eksempel seminarer og workshops, kurs og konkurranser
- fremme prinsippet om erstatning og tiltakshierarkiet
- bruke og oppmuntre til bruk av praktiske verktøy og øvrige ressurser for håndtering av farlige stoffer på arbeidsplassen
- utveksle god praksis innen forebygging av risiko forbundet med farlige stoffer på arbeidsplassen
- delta i de europeiske arbeidsmiljøukene i oktober 2018 og 2019
- bli offisiell kampanjepartner (mulig for europeiske eller internasjonale organisasjoner)

- bli nasjonal kampanjepartner (mulig for organisasjoner som opererer på nasjonalt plan)
- bli en mediepartner i kampanjen (mulig for nasjonale eller europeiske medieaktører)
- holde deg oppdatert via kampanjenettstedet (<https://healthy-workplaces.eu>) og ved å følge oss på sosiale medier – du finner oss på Facebook, Twitter og LinkedIn

Offisielle kampanjepartnerne forplikter seg til å promotere og bidra med praktisk støtte til kampanjen. Til gjengjeld får de en rekke fordeler, blant annet deltakelse i arrangementer for utveksling av god HMS-praksis og andre muligheter for nettverksbygging. Finn ut mer på kampanjenettstedet.

3.4. Prisen for god praksis

Et sikkert og godt arbeidsmiljø-kampanjens pris for god praksis hedrer fremragende og nyskapende praksiser knyttet til helse og sikkerhet på arbeidsplassen, og setter søkelys på fordelene bedrifter kan oppnå ved å følge god HMS-praksis.

Alle organisasjoner i EUs medlemsstater, søkerland, potensielle søkerland og i EFTA er velkommen til å sende inn bidrag.

Bidragene bør vise følgende:

- arbeidsgivere og arbeidstakere som arbeider sammen for å håndtere risikoer forbundet med farlige stoffer på arbeidsplassen og fremmer en sterk kultur for risikoforebygging
- vellykket gjennomføring av tiltak
- påviselige forbedringer med hensyn til helse og sikkerhet på arbeidsplassen
- at tiltakene er bærekraftige på sikt
- at tiltakene kan overføres til andre organisasjoner i forskjellige bransjer og land

EU-OSHAs nettverk av kontaktpunkter samler inn bidragene og peker ut de nasjonale vinnerne som skal gå videre til den europeiske konkurransen. Konkurransen om Prisen for god praksis starter samtidig med lanseringen av kampanjen. Vinnerne kunngjøres under en seremoni som avholdes i kampanjens andre år for å gjøre ære på deltakerne og resultatene de har oppnådd. Prisen for god praksis arrangeres ikke i Norge.

3.5. Vårt partnernettsverk

Våre partnerskap med sentrale aktører er avgjørende for at kampanjen skal lykkes. Vi har mange støttespillere fordelt på flere partnernettsverk, som:

- **Nasjonale kontaktpunkter:** Alle Et sikkert og godt arbeidsmiljø-kampanjene koordineres på nasjonalt plan av EU-OSHAs nettsverk av nasjonale kontaktpunkter. I Norge er det Arbeidstilsynet som er ansvarlig for kampanjen, sammen med arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjonene.
- **Partene i arbeidslivet i Europa:** Partene i arbeidslivet representerer interessene til arbeidstakere og arbeidsgivere på europeisk plan.
- **Offisielle kampanjepartnere:** 100 europeiske og internasjonale selskaper og organisasjoner støtter Et sikkert og godt arbeidsmiljø-kampanjen som offisielle kampanjepartnere.
- **Mediepartnere:** Et sikkert og godt arbeidsmiljø-kampanjen støttes av en eksklusiv gruppe journalister og redaktører fra hele Europa som er opptatt av å sette fokus på helse og sikkerhet på arbeidsplassen. Ledende europeiske HMS-publikasjoner fremmer og skaper blest om kampanjen. Til gjengjeld får publikasjonene styrket profilen sin gjennom status som mediepartner, og muligheter til

å knytte kontakt med EU-OSHAs nettsverk og interessenter over hele Europa.

- **Enterprise Europe Network (EEN):** EEN gir råd og støtte til små og mellomstore bedrifter i Europa for å hjelpe dem til å utnytte forretningsmuligheter og få innpass på nye markeder. EEN har i dag, som et resultat av sitt langvarige samarbeid med EU-OSHA, et nettsverk av nasjonale HMS-ambassadører i 30 europeiske land, og planlegger å spille en aktiv rolle i å promotere Et sikkert og godt arbeidsmiljø-kampanjen. I Norge er det Innovasjon Norge som på vegne av EEN er oppnevnt som HMS-ambassadør.
- **EU's institusjoner og deres nettsverk:** særlig i det landet som til enhver tid har formannskapet i Rådet for Den europeiske union.
- **Andre EU-byråer med særlig interesse for kampanjens tema:** Det europeiske kjemikaliebyrå (ECHA), Det europeiske miljøbyrå (EEA), Den europeiske myndighet for næringsmiddeltrygghet (EFSA), Forvaltningsbyrået for små og mellomstore bedrifter (EASME), Det europeiske institutt for likestilling (EIGE), Eurofound og Det felles forskningssenter (JRC).

Les mer om partnerne våre på kampanjenettsstedet (<https://healthy-workplaces.eu>).

© EU OSHA/Pierre Wachholder

3.6. Ytterligere informasjon og ressurser

På kampanjenettstedet (<https://healthy-workplaces.eu>) finner du et bredt spekter av kampanjemateriell som er utformet for å hjelpe deg med å promotere og støtte kampanjen. Dette inkluderer:

- kampanjebrosjyren
- PowerPoint-presentasjoner, plakater, infografikk og annet kampanjemateriell
- kampanjeverktøykassen – råd om hvordan du kan organisere din egen kampanje og ressurser du kan bruke som støtte
- de nyeste animasjonsvideoene med Napo og kollegaene hans som tar for seg spørsmål knyttet til farlige stoffer, herunder

tobakksrøyk, støv og klassifisering, merking og emballering av kjemikalier

- et praktisk e-verktøy for håndtering av farlige stoffer på arbeidsplassen
- en database med eksempler, instrumenter og verktøy, audiovisuelt materiell og eksempler på god praksis hentet fra hele Europa
- en serie kortfattede infoark om viktige temaer knyttet til farlige stoffer
- lenker til nyttige nettsteder

Hold deg oppdatert ved å følge oss på sosiale medier – du finner oss på Facebook, Twitter og LinkedIn.

Referanser og noter

- 1 Sammenheng – Den andre europeiske bedriftsundersøkelsen om nye og framvoksende risikoen (ESENER-2) – EU-OSHA 2015, s. 5. Tilgjengelig på: <https://osha.europa.eu/sites/default/files/publications/documents/esener-ii-summary-en.PDF>
- 2 Den sjettede europeiske arbeidsvilkårsundersøkelsen, oversiktsrapport, Eurofound, 2016, s. 43. Tilgjengelig på: https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef1634en.pdf
- 3 ESENER-2 – Oversiktsrapport: HMS-styring på arbeidsplassen, EU-OSHA, 2016, s. 18. Tilgjengelig på: https://osha.europa.eu/sites/default/files/ESENER2-Overview_report.pdf
- 4 <http://www.miljomal.se/Miljomalen/Alla-indikatorer/Indikatorsida/Dataunderlag-for-indikator/?iid=69&pl=1&t=Land&l=SE>
- 5 Se også EU-OSHA, "Farlige stoffer": <https://osha.europa.eu/en/themes/dangerous-substances>
- 6 Kommissjonsrekommendasjon 2003/670/EF av 19. september 2003 om den europeiske listen over yrkessykdommer. Tilgjengelig på: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:32003H0670>
- 7 HSE (UK Health and Safety Executive), "Skolekøkk kan knapt gå": <http://www.hse.gov.uk/coshh/casestudies/cook.htm>
- 8 For øyeblikket (juli 2017) inneholder USAs Chemical Abstracts Service Registry over 130 millioner organiske og uorganiske stoffer og 67 millioner protein- og DNA-sekvenser. Registeret oppdateres med 15 000 nye stoffer hver dag: <https://www.cas.org/about-cas/cas-fact-sheets>
- 9 <https://www.arbeidstilsynet.no/regelverk/forskrifter/forskrift-om-klassefiser-mv-av-stoffer-clp>
- 10 <https://echa.europa.eu/information-on-chemicals/cl-inventory-database>
- 11 Se <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:02006R1907-20140410>
- 12 REACH-forskriften er tilgjengelig på <https://www.arbeidstilsynet.no/regelverk/forskrifter/reach-forskriften>
- 13 Registreringsstatistikk fra ECHA per 15. mai 2017: https://echa.europa.eu/documents/10162/5039569/registration_statistics_full_en.pdf
I en tredje registreringsrunde i 2018 vil ECHA få inn opplysninger om kjemikalier som produseres eller importeres i mengder mellom 1 og 100 tonn og forventer å registrere 25 000 stoffer: <https://echa.europa.eu/press/press-material/pr-for-reach-2018>
- 14 Stoffer meldt i henhold til direktiv 67/548/EØF (om klassifisering, emballering og merking av farlige stoffer) før REACH-forordningen ble vedtatt, anses som registrert.
- 15 Kim Y., Park J. og Park M., 2016, "Creating a culture of prevention in occupational safety and health practice", Safety and Health at Work (SH@W), 7, s. 89–96. Tilgjengelig på: <http://dx.doi.org/10.1016/j.shaw.2016.02.002>
- 16 <https://osha.europa.eu/no/topics/green-jobs>
- 17 <https://www.arbeidstilsynet.no/tema/personlig-verneutstyr/andedrettsvern/>
- 18 Se <https://www.arbeidstilsynet.no/tema/personlig-verneutstyr/>
- 19 <http://www.miljodirektoratet.no/no/Nyheter/Nyheter/2016/Januar-2016/Forbud-mot-bruk-av-bakteriedrepende-stoff/>
- 20 Se Webster J., "Groups at risk", OSHwiki: https://oshwiki.eu/wiki/Groups_at_risk
- 21 OSH in figures: Young workers — Facts and figures, EU-OSHA, 2007. Tilgjengelig på: <https://osha.europa.eu/en/tools-and-publications/publications/reports/7606507>
- 22 Mainstreaming gender into occupational safety and health practice, EU-OSHA, 2014. Tilgjengelig på: <https://osha.europa.eu/es/tools-and-publications/publications/reports/mainstreaming-gender-into-occupational-safety-and-health-practice/view>
- 23 Larmour J. og Peters J., 2010, WES safety clothing and footwear survey, Women's Engineering Society. Tilgjengelig på: <http://www.wes.org.uk/sites/default/files/WES%20safety%20survey%20results%20March%202010.pdf>
- 24 <https://www.ioshmagazine.com/article/more-half-women-say-ppe-prevents-them-doing-their-job>
- 25 <https://www.arbeidstilsynet.no/tema/personlig-verneutstyr/>
- 26 Olsen, R., Pedersen, I., Berlinger, B., Nordby, K.C., Johansen, T., Haugsten, A., Jose H., Løvseth, E.K., Molander, P., STAMI-rapport (ISSN nr. 1502-0932) nr. 2 Årgang 18 (2017)
- 27 <https://roadmaponcarnogens.eu/about/the-facts/>

- 28 Jongeneel W. P., Eysink P. E. D., Theodori D., Hamberg-van Reenen H. H. og Verhoeven J. K., 2016, Work-related cancer in the European Union: Size, impact and options for further prevention, RIVM Letter Report 2016-0010.
- 29 Nenonen N., Hämmäläinen P., Takala J., Saarela K. L., Lim S. L., Lim G. K., Manickam K. og Yong E., 2014, Global estimates of occupational accidents and fatal work-related diseases in 2014, Workplace Safety & Health Institute, Singapore.
- 30 Eggen, T., Lenvik, K., Grimsrud, T K., Kjærheim, K., Aagestad, C., Tynes, T., STAMI-rapport; årgang 11, Nr. 3. Tilgjengelig på <https://brage.bibsys.no/xmlui/handle/11250/288253>
- 31 EU-regelverket dekker mer enn 270 kreftfremkallende, arvestoffskadelige og reproduksjonstoksiske stoffer i kategori 1 (A og B) og mer enn 150 i kategori 2, mens International Agency for Research on Cancer har klassifisert mer enn 460 agenser (ikke bare kjemikalier) i kategori 1 og 2 (A og B). Se Stepa R. A., Schmitz-Felten E. og Brentzel S., 'Carcinogenic, mutagenic, reprotoxic (CMR) substances', OSHwiki: [https://oshwiki.eu/wiki/Carcinogenic_mutagenic_reprotoxic_\(CMR\)_substances](https://oshwiki.eu/wiki/Carcinogenic_mutagenic_reprotoxic_(CMR)_substances)
- 32 Arbeidstilsynets faktside om kjemikalier er tilgjengelig på <https://www.arbeidstilsynet.no/tema/kjemikalier/>
- 33 Cavet M. og Léonard M., 2013, 'Les expositions aux produits chimiques cancérigènes en 2010', Dares Analyses nr. 054.
- 34 Exposure to carcinogens and work-related cancer: A review of assessment methods, EU-OSHA 2014. Tilgjengelig på <https://osha.europa.eu/de/tools-and-publications/publications/reports/report-soar-work-related-cancer/view>.
- 35 Nettsted for handlingsplanen Veikart for kreftfremkallende stoffer: <https://roadmaponcarcinogens.eu/about/the-facts/>
- 36 Krystallinsk silisiumoksid viser til en gruppe mineraler som forekommer naturlig i vanlige byggematerialkomponenter som stein, sand og leire. Kapping, brytning, knusing, boring, sliping eller slipeblåsing av materialer som inneholder silisiumoksid, genererer luftbærent støv som inneholder partikler av krystallinsk silisiumoksid av ulike størrelser, hvorav enkelte kan innåndes. De fineste av disse partiklene kan trenge gjennom til den delen av lungene der gassutvekslingen finner sted, og forårsake skade her. Disse partiklene omtales som respirabelt krystallinsk silika (RKS) og er usynlige under normale lysforhold.
- 37 Guidance for National Labour Inspectors on addressing risks from worker exposure to respirable crystalline silica (RCS) on construction sites, SLIC 2016. Tilgjengelig på: <https://osha.europa.eu/en/guidance-national-labour-inspectors-on-addressing-risks-from-worker-exposure-to-respirable-crystalline-silica>
- 38 https://oshwiki.eu/wiki/Respirable_Crystalline_Silica

Europe Direct er en tjeneste som hjelper deg med å finne svar på spørsmål du måtte ha om Den europeiske union.

Grønt nummer(*): 00 800 6 7 8 9 10 11

(*) Opplysningstjenesten er gratis. De fleste telefonsamtaler er også gratis (men du kan bli belastet av enkelte operatører, telefonkiosker eller hoteller).

Mer informasjon om Den europeiske union finnes på internett (<http://europa.eu>).

Luxembourg: Den europeiske unions publikasjonskontor, 2018

Print	ISBN 978-92-9496-460-1	doi:10.2802/871303	TE-06-17-018-NO-C
Web	ISBN 978-92-9496-451-9	doi:10.2802/616913	TE-06-17-018-NO-N

© Det europeiske arbeidsmiljøorganet, 2018

Gjengivelse er tillatt med kildeangivelse.

Tillatelse til gjengivelse eller bruk av bilder som ikke tilhører EU-OSHA, må innhentes direkte fra rettighetshaveren.

Bildene i denne publikasjonen illustrerer ulike arbeidsaktiviteter. De viser ikke nødvendigvis god praksis eller hvordan lover og forskrifter skal overholdes.

Det europeiske arbeidsmiljøorganet (EU-OSHA) bidrar til å gjøre Europa til et tryggere, sunnere og mer produktivt sted å arbeide. EU opprettet Det europeiske arbeidsmiljøorganet i 1994. På hovedkontoret i Bilbao i Spania gjennomfører EU-OSHA undersøkelser, utvikler og distribuerer pålitelig, balansert og objektiv HMS-informasjon og samarbeider med organisasjoner på tvers av Europa for å bedre arbeidsvilkårene.

EU-OSHA organiserer også de toårige **Et sikkert og godt arbeidsmiljø-kampanjene**, med støtte fra EUs institusjoner og partene i arbeidslivet i Europa. Kampanjene samordnes på nasjonalt plan av arbeidsmiljøorganets nettverk av nasjonale kontaktpunkter. Kampanjen for 2018–19, **“Et sikkert og godt arbeidsmiljø – Håndtering av farlige stoffer”**, tar sikte på å øke bevisstheten rundt risikoene som farlige stoffer på arbeidsplassen utgjør, og fremme en kultur for risikoforebygging.

Det europeiske arbeidsmiljøorganet

C/Santiago de Compostela 12
48003 Bilbao, SPANIA
E-post: information@osha.europa.eu

www.healthy-workplaces.eu

Publikasjonskontoret